

ԲԱԼԱՍՄԱՆ ՂԱՐԻՔՑԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Աբեղյանի անվան
գրականության ինստիտուտի հայցորդ

ԱՔԻԳ ԱՎԱԳՑԱՆԻ ԲՆԱՊԱՇՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՑՔՆԵՐԸ

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. որոնում, դերվիշ, «երկինքներ», բնություն, վերհուշ, ներքին ներդաշնակություն, գրական իդեալ, անցողիկություն, անմահություն, առասպել:

Ключевые слова и выражения: поиск, факир, «небеса», природа, воспоминание, внутренняя гармония, литературный идеал, вечность, бессмертие, легенда.

Key words and expressions: search, dervish, heavens, nature, recollection, inner harmony, positive ideal, deciduousity, immortality, myth.

Ավագյանի արձակում հաճախ կարելի է հանդիպել տեսարանների, որտեղ բնությունը հակադրված է մարդկային կենցաղին, ինչն ինքնանպատակ չէ: Նման դրվագներում ևս արտահայտված են արձակագրի բնապաշտական հայացքները: Այնպես որ խնդիրը չի կարելի սահմանափակել սոսկ հերոսի ներաշխարհի բացահայտման հանգամանքով, ինչպես անում է Թևանյանը. «Բնութագրական է, որ Ա. Ավագյանն այդ գործերում զգալի տեղ է հատկացրել բնությանը, կերպարներին հաճախ ներկայացրել է բնանկարի հետ սերտ աղերսներով: Այստեղ էլ կենտրոնանում է հեղինակի գեղագիտական միտումը՝ որքան հնարավոր է բնությունը դարձնել միջոց մարդու հոգին ճիշտ կարգալու, նրան ավելի ամբողջական, ավելի բազմակողմանի պատկերելու համար»¹: Պայծառ, խաղաղ տեսարաններն ավելի են ընդգծում պահի դրամատիզմը՝ անհատին կողմնորոշելով դեպի բնության հավերժությունը: Այսպես ընկերների աչքի առաջ մոխրակույտի է վերածվել Խալիլի ինքնաթիռը («Այս փոքրիկ, նեղաշխարհում»): Իսկ այդ պահին «Վաղ գարնան երկինքը կապույտ էր. Ամպի ոչ մի ծվեն չկար»²: Պատկերը բացվում է ամեն անգամ օդաչուների հուսահատ վիճակը ներկայացնող տեսարաններին զուգահեռ: Ընկերոջ տաք մոխիրը թողած դաշտում՝ նրանք վերադառնում են՝ ամաչելով միմյանց հայացքներից: Փոքրիկ ճաշարանում

¹ Թևանյան Մ., Արիգ Ավագյան, Սեղմագիր, Երևան, 2000թ., էջ 9:

² Ավագյան Ա., Վերջին հանգրվան, Երևան, 1982թ., էջ 464: Մեջբերումները լինելու են հիշյալ ժողովածուից: Էջը նշվելու է փակագծում:

լուռ հարբում են օդաշունները: Նրանց բոլորին համակել է կոքոսի ցավը, այնինչ «Պատուհանից երևում է զարնանային կապույտ երկինքը, որտեղ ամպի ոչ մի ծվեն չկա» (469): Ղազարի («Մեր թաղը վերջացավ») տան մռայլ գույները բոլորովին տարբեր են դրսի տեսարանից, որտեղ ամեն ինչ կայծկայծին էր և ուրախ» (463): Այլ դեպքում՝ մի ամբողջ գյուղի ոչնչացումից հետո, երբ հերոսին թվում է՝ «քարե կարկուտներ կգան և համատարած խավարում անվերջանալի անձրևներ կսկսվեն», բնությունը շարունակում է ապրել խաղաղ ու անվրդով կյանքով, կարծես չեն են եղել բուռնությունները: «Քարերը ծեծելով գետն իր ճանապարհն էր գնում: Հարավային ճինիները շվարած կանգնել էին իրենց տեղում: Վերևում շոգ փառով պատած երկինք կար» (520):

Ավագյանի իդեալ հերոսներն ապրում են բնության հետ միաձուլյ, նրա տեսակների հետ հաշտ ու խաղաղ ընկերակցությամբ: «Մարդը անապատում» պատմվածքի խորագիրն այս առումով խորհրդանշական է: Իրականությունն «անապատ» է, որտեղ «օազիս» որոնող մարդը կարեկցանքով է լցված բոլոր կենդանի արարածների հանդեպ: Մեռնում է ուղտի ձագը: Քարավանը պատրաստվում է շարժվելու, այնինչ ոչ մի կերպ չի հաջողվում մայր ուղտին ոտքի կանգնեցնել: Կենդանին նույնպես տառապում է Ավագյանի ստեղծագործություններում: Նա չի կարող թողնել ձագուկին, ինչի համար նաև ծեծվում է: Վշտի խորությունը կարող է զգալ միայն անապատի մարդը. «ծվատված մարդը չոքեց մայր ուղտի դիմաց: Նա ինչ- ուր տեղից ծխախոտ հանեց, վառեց, ծխեց, շոյեց խեղդված ձագի ականջը, հետո մայր ուղտի թաց մոտքը: Նայեցին իրար. Շատ երկար նայեցին: Եվ երբ անապատի մարդը վեր կացավ, վեր կացավ նաև ուղտը»³: Քարավանը շարժվում է: Երբ արդեն բավական հեռացել էին, նա կրկին ետ է նայում, բայց ոչ թե ձագուկի, այլ «անապատի մարդու» գնացած ճանապարհին: Հետադարձ հայացքով (հերոսի վերհուշը), նաև ուղղակի իմաստով, որոնվում է մարդկայնորեն գեղեցիկի անհետացող «կայծը»:

Աշխարհից ու մարդկանցից խռոված Նաբիբը («Ուղտը մեռավ») երեսուն տարի շարունակ չափչփել է անապատները: Թափառումների ճանապարհին նրա ընկերակից «եղբայրը» ուղտն է եղել, որպիսին Լոթֆ-Ալու համար («Այս ձանձրույթը») արջն է: Վերջինիս օգնությամբ է նա հայթայթում օրվա ապրուստը: Ասկայն ներկայացումներից մեկի ժամանակ Միրզա-Ամիր խանը փախչում է հարազատ լեռները՝ հուսահատության մատնելով տիրոջը:

³ Ավագյան Ա., Պատմվածքներ, Երևան, 1958թ., էջ 130:

Ներքին ներդաշնության մղումով մարդ թե կենդանի ձգտում են դեպի բնաշխարհ՝ գոյի սկիզբ: Միրզա-Ալուն կանչում են անտառները, Ֆորուդ ուղտին՝ անապատները. «Էլ չեմ գալիս, էս դուք, էս էլ ձեր ուղտերը»: Մի՛ թարսվիր, ախպեր, –ասի, –ի՞նչ փիսություն ես տեսել ինձնից: «Շնորհակալ եմ Խաղեմ քարավանապետ» (ինձ Խաղեմ են ասում). «Ոչ մի փիսություն էլ չեմ տեսել, համա չեմ ուզում, – ասաց, –ուզում եմ էս աշխարհում մենակ մնալ»: «Ախր երբ դու մենակ մնաս, – ասի, –անապատի գազանները քեզ ջարդուփշուր կանեն»: «Է՛, թողանեն...»⁴: Այս առումով «Մարդը անապատում» շարքն ընդլայնում է համանուն պատմվածքի գաղափարական սահմանները: Խորագրի տակ զետեղված հեքիաթներում շատ քիչ է հանդես գալիս մարդը, սակայն գրողը վերջինիս մտահոգություններն ու իդեալները ներկայացնում է այլաբանորեն: Ընձառյուծը («Հեքիաթ ընձառյուծի և բոլորալուսնի մասին») գազանանոցում է բանտված, Կծան շունը («Հասունացում») գերի է Արփիկի քմահաճույքներին: Երկուսն էլ լավ կերակրվում են, խնամվում, բայց ազատ բնության, անհայտ հորիզոնների կանչը միշտ արթուն է կենդանական բնագրում, ինչը Կծանն արտահայտում է ոռնոցով ու կաղկանձով, ընձառյուծը՝ լաց լինելով: Շնիկի կոպերի տակ «երազներ էին խլրտում, վեց երկար ու անսպառ օրերի կուտակված երազներ՝ համեմված եղնինների խեժի և խազալի բուրմունքներով, թավուտների, առվույտներին փոված ցողի խոնավությամբ, իրիկնամուտին սարերից իջնող նախրի փռշով, գիշերահավերի կանչերով, աստղերի բույրով, կանաչ անձրևներով»⁵: Ընձառյուծն էլ գիշերները երազում տեսնում է անձայրածիր տափաստանները: Տեղին է հիշել նաև առաջին ժողովածուից «Շահրե-Շադ-ուրախ քաղաք» պատմվածքը, որտեղ գնդակահարության պատի տակ քայլող հերոսը ազատությունից զրկված դեղձանիկին տեսնում էր դեպի հայրենի անտառները ճախրելիս. «տեսավ հարավի թափանցիկ, խոր հորիզոնը ու փոքրիկ դեղձանիկին, որ ասուլի պես ազատ սլանում է դեպի իր հայրենիքը, արմավենու անտառների տաք գիրկը»⁶:

Այս առումով համեմատելի օրինակ է Բակունցի «Սպիտակ ձին» պատմվածքը: Յուրաքանչյուր բնաշխարհի կարոտով ուզում էր «հրեղեն հրաշքի պես աներևութանար, թռչեր դեպի հայրենի լեռները և այնտեղից

⁴ Ավագյան Ա., Անապատայի նգրույց, Սովետական գրականություն, 1969թ., N12, էջ 36:

⁵ Ավագյան Ա., Մարդը անապատում, Երևան, 1981թ., էջ 33:

⁶ Ավագյան Ա., Մարդը անապատում, Երևան, 1981թ., էջ 114:

պղնձաձայն վրնջար հատուցման և անսահման ազատության երգը»⁷: Առհասարակ Բակունցն ու Ավագյանը ներկայացնում են տարբեր իրականություններ՝ Ջանգեզուր և Իրանի հարավում ընկած երկրամաս: Չնայած բարոյական ընկալումների, տառապանքով արարելու, բնության հետ ներդաշն ապրելու, դրսի բարոյականության հանդեպ վերաբերմունքի տեսանկյունից այդ աշխարհների միջև ընդհանուր ինչ-որ կապ կա, սակայն ընդհանրությունն առաջին հերթին պետք է որոնել հեղինակների աշխարհընկալումներում ու բնապաշտական հայացքներում: Իրականությունից դառնացած Ավագյանի հերոսը նախնական պարզությունը վերագտնելու համար ապավինում է բնության նախաստեղծ մաքրությանը: Միաժամանակ քիչ չեն այնպիսիները, ովքեր, ճիշտ է, ուղղակիորեն չեն բռնում կուսական եզերքների ուղին, սակայն վերհուշին դիմելը նրանց կողմից նույն նպատակն է հետապնդում: Մարդը կառչում է երբևէ պատահած լուսավոր ակնթարթից, հայացքով շրջվում է դեպի անցյալ՝ այնտեղ գտնելու որոնածը: Բակունցի արձակում ևս մեծ տեղ է զբաղեցնում վերհուշը: Կյանքի տառապանքը, անարդարությունները, որին զոհ են գնում մթնաձորյան գեղեցկությունները, հերոսին մղում են դեպի գոյի սկիզբ: Իմաստուն ջրաղացպանին զարմացնում էին ոչ վաղ անցյալում ապրած մարդիկ, ովքեր հզոր, ուժեղ են եղել. «Ջրաղացպանի ասելով մարդու պատմության լավ մասն անցել է: Աստված մի անգամ է սփռոցը բաց արել, շուրջը նստել են նրանք՝ հին հսկաները, որոնց ոսկորները հողի խորունկ ծալքերից այժմ լույս աշխարհ է հանում Այրումի բարակ առուն»: Գնալով սերունդը «Ժեռանում» է. «Հիմա մարդու ոսկորն էլ է փոքրացել»⁸: Նույն տարակուսանքն է հայտնում նաև Ավագյանի հերոսը. «մարդիկ գնալով պուճուրանում են: Եղել են ժամանակներ, որ մարդիկ խոշոր են եղել, ա՛յ, էս ծառի չափ (նա ավոյի լուսամուտից ցույց տվեց մի տասը մարդաբոյ մայթեզրի բարդին), գնալով մանրացել ու մանրացել են: Երևի կգա ժամանակ, որ ադամորդին էլ ավելի կմանրանա, էնպես, որ կտեղավորվի ծոխի բնի մեջ» (210): Երկու դեպքում էլ առասպելականացվում են անցյալն ու անցյալի մարդիկ, ովքեր ավելի մոտ են եղել բնությանը, արմատներին: Ղաթրինի Աղալոն, Յուլ Օհանը, ումից վախեցել են անգամ գազանները, Բակունցի հերոսի համար իդեալ են այնպես, ինչպես Ավագյանի հերոսի համար Բաբեն («Բաբեն չվերադարձավ») ու նրա նմանները: Այսպիսով՝ հետադարձ հայացքը լայն իմաստով տանում է դեպի բնություն, գոյի սկիզբ: Տվյալ դեպքում կենդանիների վարքի մեջ ևս արտահայտվում է ծագման

⁷ Բակունց Ա., Երկեր, Երևան, 1986թ., էջ 227:

⁸ Նույն տեղում, էջ 432:

ակունքին մոտ լինելու ենթագիտակցական մղումը: Նեղ իմաստով հետադարձ հայացքը վերհուշն է: Օրինակ՝ ուսուցչի, Դիլանի սիրո հիշողությունները տարիների հեռավորությունից նրանց նորից վերադարձնում են զգայական անեղծ վիճակին: Հիշարժան պահը Ավագյանի պատմվածքներում կարող է կապված լինել առաջին հայացքից սովորական թվացող դեպքերի հետ, որոնք նշանակալից են հերոսի համար, ինչպես ավագակապետին խնայելը, վագրին չսպանելը: Կարևորը վերհուշի խորհուրդն է: Այն կյանքի ճղճիմությունից հերոսին վեր բարձրացնելու միտում ունի, որի արդյունքում անհատը բախվում է կատարյալի գաղափարին: Բնությունն ու քաղաքակիրթ աշխարհը ներկայանում են համապատասխան բնորոշումներով՝ «երկինքներ» և «գույնզգույն լույսեր»:

Ավագյանի արձակում «երկինքներ» արտահայտությունը նույն խորհուրդն ունի, ինչ որ թումանյանական աշխարհում «վերևը»: Մարդու կերպարը բանաստեղծը դիտում էր մեծ ժամանակի շարժման մեջ: Բերանն արնոտ մարդակերից մինչև մարդու իդեալը դեռ երկար ճանապարհ կա, որ պետք է հաղթահարվի «վերին» ձգտելու տառապանքով: Գրեթե նույն փիլիսոփայական եզրահանգումն է Ավագյանի հերոսին դրել իր տեսակի իդեալի որոնման ճանապարհին: Ռազմատենչ, նյութապաշտ դահճից մարդը մարդուն տեսնել է ուզում Զոլֆեդարի արքայական կերպարով: Նա առաջնորդվում է ոչ թե եսակենտրոն մղումներով, այլ մարդկության լավագույն ապագայի երազով: Մակայն լույսի շուրջ պտտվող թիթեռնիկի հետ համեմատությունն արդեն իսկ խոսում է երազի անհասության մասին: Հիշենք «Փարվանա» լեգենդի կտրիճներին, ովքեր հեռանում են անշեջ հուրը բերելու վճռականությամբ, բայց արդյունքում այրվում են նպատակին չհասած: Ավագյանն էլ Թումանյանի նման վեհը, կատարյալը առկա իրականության մեջ հաստատելուն է հետամուտ: Ընդ որում՝ Ավագյանի հերոսը կորցրածն է որոնում, մի բան, որ անցյալի արժեքների հանդեպ հեղինակի դրական վերաբերմունքից է բխում: Առհասարակ Ավագյանի հերոսն առաջնորդվում է այն գիտակցությամբ, որ իր արարքները հանձնվում են ժամանակի դատին: «Ճակատագիրը», «Շաբանի վերադարձը» դերվիշի կողմից են ավանդվում, ում ընթացքը գալիքում այլ լեգենդի նյութ է դառնալու: Անցողիկի ու հավերժականի հարաբերության խնդրին Ավագյանը տալիս է հետաքրքիր լուծում: Պետք է նկատել, որ նրա հերոսը հատուկ վերաբերմունք ունի Հաֆեզի նկատմամբ՝ բանաստեղծի կերպարում գնահատելով մարդուն, ով դեռևս 600 տարի առաջ երազել է գարունները հավերժացնելու մասին: Պարսիկ հեղինակի բազում գազելներից առանձնացվում է հատկապես մեկը, որտեղ անհատի կյանքը դիտվում է որպես երազի շուրջ դարձող երկու օր (Թե երկիրը երկու օր մեր երազի շուրջ չդարձավ, Բայց միշտ այսպես չի մնալու, կա դեղ-դարման,

մի՛տրտմիր⁹): Մարդուն տրված ժամանակը՝ «երկու օրվա ճամփա» էր համարում նաև Թումանյանը¹⁰: Մի կողմից՝ հավերժական գարունների տենչ, մյուս կողմից՝ կարճատև կյանք: Բայց եթե գոյության անցավորության սուր զգացումով Հաֆեզը հորդորում է վայելել երկրային բարիքները, ապա հայ բանաստեղծը դնում է ապրածի բովանդակությամբ գարունների հավերժությանը հասնելու խնդիրը: Այդ տեսանկյունից Ավագյանը ներքին հարազատություն ունի Թումանյանի հետ: Գործի անմահության գաղափարը յուրովի է արտահայտվում վերջինիս արձակում: Դարերի իմաստությունը խորհրդանշող դերվիշը ժամանակի հեռավորությունից պատմության մեջ ներմուծում է միֆական տարրեր: Բաբեն, Շաբանը, Ջենյուլաբեդդինը տարբեր ժամանակներում ապրած մարդիկ են: Նրանք երեքն էլ օժտված են էպիկական գծերով (նրանք այդպիսին են համարվում միայն իրենց բնական նկարագրին հավաստարիմ մնալու համար), բայց ծերուկ լոռի երևույթն ավելի հավաստի է, քան Ջենյուլաբեդդինը: Իրականը վերջինիս դեպքում մոլվել է հետին պլան, ժամանակն այն վերաձևել է ժողովրդական պատկերացումներին համապատասխան: Պատմող դերվիշը, նրան սատանայի առաջ կանգնեցնելով, հետաքրքրված է ոչ թե փաստի իսկությամբ, այլ դրա բարոյական խորհրդով, դաստիարակիչ ուժով: Ահա թե ինչու սովորական հնձվորի մասին զրույցը համալրվում է ժողովրդական մտածողությանը հատուկ գեղարվեստական տարրերով: Անհատն իր առաքինությամբ օրինակ է ծառայում գալիքի մարդուն: Բաբեն պատմություններով հարուստ եզերքի նորօրյա լեզենդն է: Ավագյանի թափառական հերոսը անձնական դժբախտությունից հետո «վերջանում էր» և, դերվիշի վերածված, շարունակում էր ապրել տիեզերական մեծ կյանքով: Շաբանի, Ջենյուլաբեդդինի, Բաբեի դեպքում իրողությունը մի փոքր այլ է: Նրանք ողբերգական վախճանից հետո հավերժում են ոչ միայն սերնդեսերունդ փոխանցվող միֆով, այլև բնությանը միաձուլվելով: Եթե Անուշն ու Սարոն աստղերի տեսքով են միանում հավերժությանը, ապա Բաբեն՝ վայրի կակաչի: Նա հավերժելու է բնության շնչի տակ ծաղիկի տեսքով:

Նոր օրերում Ավագյանի հերոսների կողմից «փչած տկերով անդրջրհեղեղյան լաստին», «անդրջրհեղեղյան ինքնաթիռներին», «աշխարհում եղած բոլոր հրացանների նախապապին» ապավինելը գաղափարական առումով տանում է կարևոր բացահայտումների: Սա

⁹ Տե՛ս Հաֆեզ, Լիլիկա, Երևան, 1957թ., էջ 68:

¹⁰ Այս մասին տե՛ս Եղիազարյան Ա., Թումանյանի պոետիկան և նրա ժողովրդական ակունքները, Երևան, 1990թ., էջ 142:

նշանակում է, որ անհատը նախնական, առասպելական օրերի հիշողությունները վկայակոչելով է գնում դեպի սկիզբ: «Անդրջրհեղեղյան լաստով» «անդրշիրիմյան ուրվականների» նմանվող մարդկանց լոռ թխավարի օգնությամբ «օտար մոլորակ», այսինքն՝ մյուս ափ փոխադրվելը հիշեցնում է մեռածների հոգիները նավով այլ աշխարհ տեղափոխելու դիցաբանական տեսարանը: Ավագյանի իդեալ - դերվիշը ևս, իրեն «վերջացած», մեռած համարելով, հոգևոր վերածննդի ակնկալիքով է կտրում գետն ու գնում որոնումների: Ընդ որում՝ որոնումները նրան տանում են դեպի բնության հեռավոր անկյուններ, որոնք դեռ անհայտ են մարդուն: Հետաքրքիր է, որ հերոսն այնտեղ կորցրածն է փնտրում. դերվիշը օազիսը, ծերունին գիսաստղը: Ըստ Ավագյանի նախկինում մարդը մոտ է եղել իր իդեալին: Ժամանակի ընթացքում նա կորցրել է բնականությունը, ինչը և վերագտնել է փորձում: Սա է որոնումների նպատակը, որ իմաստավոր, բովանդակալից է դարձնում հերոսի միապաղաղ առօրյան, հետևաբար՝ նա չէր կարող գնալ «դեպի սեփական վախճանը՝ ճրագի վրա գնացող թիթեռի նման»¹¹, ինչպես որ կարծում է Դավիթ Հովհաննեսը: Այս դեպքում հերոսի կյանքը կիմաստագրկվեր, կվերածվեր աննպատակ արկածախնդրության: Անհատը գնում է դեպի «լուսը», ոչ թե «վախճանը»: Ուրիշ խնդիր է, եթե երագի ճանապարհին լիովին գիտակցվում ու որպես այդպիսին արհամարհվում է մահն անգամ:

Այսպիսով՝ «գույնզգույն լույսերից» փախչելով՝ հերոսը գնում է դեպի հեռավոր հարավ: Ինչու և հենց աշխարհից մոռացված այդ երկրամասը: Լոռեստանում նախապատմական օրերի ոգով մարդն ապրում է բնության հետ ներդաշն և թշնամանքով է լցված օտարների հանդեպ, ովքեր կարող են խանգարել առասպելական եզերքի անդորրը: Բնիկներն առաջնորդվում են բարոյական բարձր արժեքներով, որոնք «գույնզգույն լույսերի» աշխարհում վաղուց են նահանջել: Սակայն հերոսն այստեղ էլ չէր կարող որոնածը գտնել, քանի որ պատերազմը կուսական եզերքն արդեն դարձրել է տարբեր ազգերի ոտքի կոխան՝ եղծելով տեղացիների հազարամյա լեգենդը:

Բալասան Ղարիբյան

Աբիգ Ավագյանի բնապաշտական հայացքները

Ամփոփում

Հոդվածում Աբիգ Ավագյանի բնապաշտական հայացքները ներկայացված են Բակունցի հետ համեմատությամբ: Կեղծիքն ու անարդարությունը դերվիշի վերածված հերոսին մղում են վեեր,

¹¹ Հովհաննես Դ., Արիզանք «աբջո» խմբնք, am/AM/culture/2009102402, www. azg.

կատարյալը գտնելու: Իդեալի որոնումները վերջինիս տանում են դեպի բնություն: Այդ ճանապարհին անհատի հայացքն ուղղվում է դեպի անցյալ: Մի դեպքում գեղեցիկ վերիուշի միջոցով նրան հաղորդակից դարձնելու որոնածին, մյուս դեպքում՝ նախնական պարզությանը, բնականությանը վերադարձնելու, անցյալի բարձր արժեքներով նրան վերազինելու:

Баласан Карибян

Пантеистические взгляды А. Авагяна

Резюме

В статье пантеистические взгляды А. Авагяна представлены в сравнении с Бакунцем. Фальшь и несправедливость направляют превратившегося в факира героя найти возвышенное и идеальное. Поиски идеала приводят последнего к природе. На этом пути взгляды личности направлены в прошлое. В одном случае, с помощью прекрасных воспоминаний приобщить его к тому, что ищет, в другом случае, к возвращению первоначальной ценности и простоты к перевооружению высокими ценностями прошлого.

Balasan Gharibyan

Abig Avagyan's pantheistical views

Summary

In the article Abig Avagyan's pantheistic views are presented comparing with Bakunts. The forgery and injustice push our hero to the high like a dervish to find a perfect. The searches of ideal the lastest one moves to the nature. In that way the views of individual straighten to the past, in one case by beautiful recollections to make communicate with his search, and in the other case to return to the preliminary clarity, to equipping him with the high values of the past.